

POZNATKY Z OBNOVY ZÁPADNÍ FASÁDY ZÁMKU V DOLNÍM PŘÍMU

JITKA SVOBODOVÁ

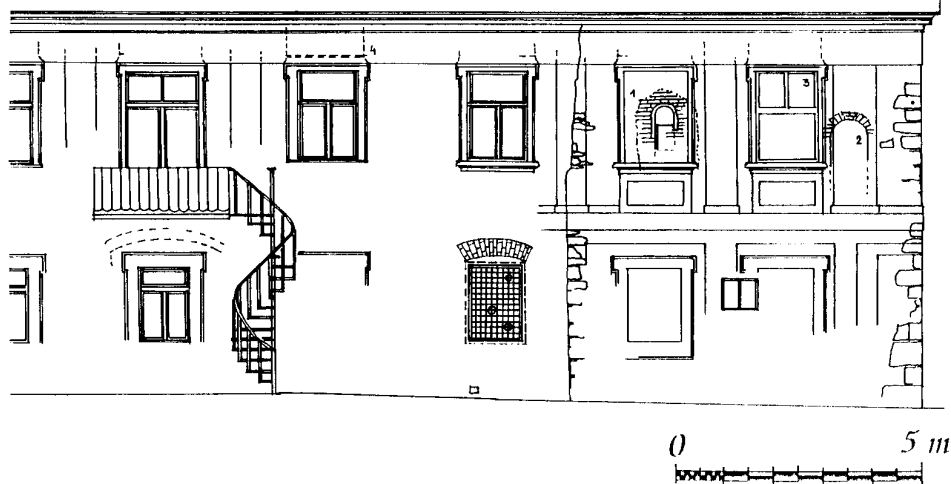
Zámek v Dolním Přímě (okr. Hradec Králové) je hodnocen současnou odbornou literaturou jako raně barokní z r. 1681, vystavěný na místě původní tvrze.¹⁾ Stavebně historický průzkum S. Vlčkové²⁾ vyhodnotil JZ nároží zámku jako gotickou tvrz asi z poloviny 15. století, rozšířenou k severu o renesanční trakt po r. 1547, a teprve v raném baroku, mezi lety 1677-1714, přestavěnou na rezidenci královehradeckých jezuitů, to jest v podstatě do dnešního stavu (vyjma snížení středního křídla v polovině 19. století).

Obnova fasád, započatá v r. 1991, se stala vhodnou příležitostí k ověření závěrů tohoto průzkumu.³⁾

Západní fasáda zámku je obrácená do bývalého parku, kam se příkrě svažuje násep nevelké terasy, sledující celé průčelí. Při pohledu od vstupu čestným dvorem jde o zadní, nejméně exponovanou stranu, kde jsme však dle SHP očekávali zajímavé nálezy. Průčelí je jednopatrové, deseti-osé, svisle členěné lesenami, propojenými shora pod římsou omítkovým pásem a přerušeny mezi patry plochým kordónovým pásem. Okna mají štukové šambrány s dvojitou lištou a ušima v horních rozích a kamennou římsu (profilace: čtvrtobloun, ústupek a plochá podbrádka). Ta spočívá na obdélné parapetní výplni s vpadlým zrcadlem, navazujícím na kordónový pás. Levé nároží zajišťuje až do výše parapetu 1. patra opěrný pilíř, vyskládaný v lici z hrubě opracovaných pískovcových kvádrů, evidentně druhotně přiložený.

Průzkum proběhl při opravě průčelí v září 1993.

Omítky zde byly značně nesoudržné, ve velké vrstvě nekvalitní, s velkým obsahem hrubého písku (průměr až 1,5 cm) a malým množstvím pojiva (zřejmě úprava z 19. stol.). V přízemí, respektive až do výše parapetů oken v 1. patře, byly silné plenty (nahore cca 6 cm, s použitím tašek, dole silnější, z cihel), které zakrývaly zdivo. V levé, severní části fasády (o šířce 5 okenních os) se nálezy omezily převážně na stavebně technologické detaily: zdivo obnažené v 1. patře je smíšené, převážně cihelné, v přízemí s přimíšenými, druhotně použitými kusy kamenného ostění, většinou bez profilace, na některých patrná obvodová lišta). Pouze pod odpadlou částí plenty v okolí 5. osy bylo vidět zdivo převážně z lomového kamene. Okna mají cihelné segmentové záklenky, zdivo je na několika místech staženo kovovými kleštinami. V levém rohu přízemí, v okolí donedávna

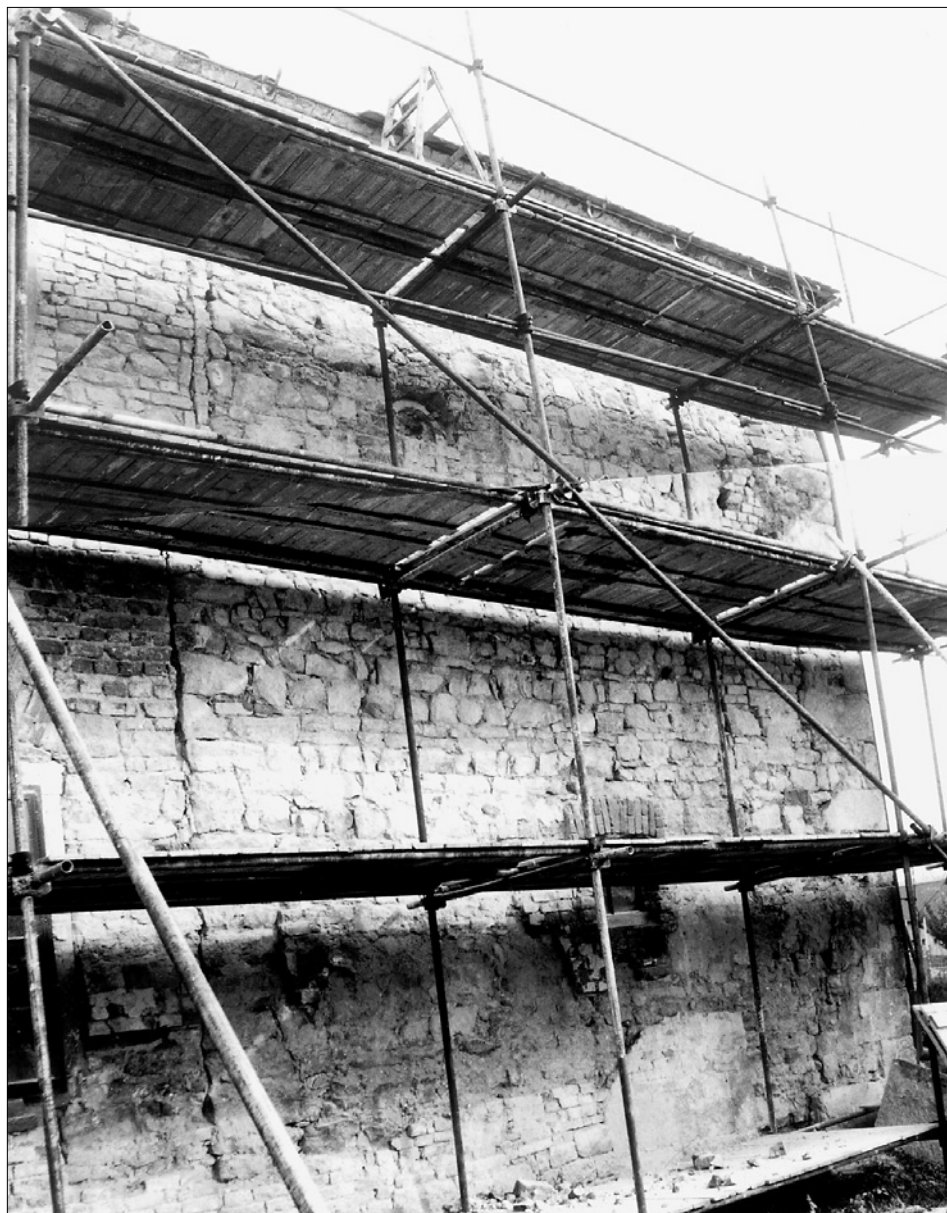

Obr. 1: Dolní Přím, zámek: jižní část západní fasády s vyznačenými nálezy.

slepého okna, je struktura zdiva odlišná, smíšené zdivo používá ve větší míře drobné opracované kvádry a místy i druhotně použité kusy ostění bez viditelné profilace. V 1. patře se vpravo od 1. okna zleva rýsovala zřetelná svislá trhlina.

V době průzkumu bylo štukové členění fasády v přízemí téměř nečitelné, z větší části opadané na plentu. Nejzachovalejší omítky byly jako obvykle v partiích chráněných římsou, tedy v horní části prvního patra. Zde jsme sondami zjistili pod nejnovější výše popsanou vrstvou omítek, tvořící souvislý vodorovný pás nad okny, starší úpravu: zbytky omítkových nadokeníků, spojujících šambránu okna s původní římsou, které zasahovaly pod stávající profil korunní římsy. Nadokeníky byly ploché, vycházely z šířky šambrány s ušima a směrem vzhůru se konvexním vykrojením rohů zužovaly, přičemž byly asi 20 cm nad okny přerušeny vodorovnou rýhou. Omítky, ze které byly vytvořeny, byla výrazně soudržnější než vrchní vrstva, hlazená dřevem a opatřená bílým vápenným pačokem, na povrchu zažloutlým. Nejzachovalejší nadokeník jsme odkryli na jižní části fasády, ve 4. ose zprava.⁴⁾ K téže omítkové vrstvě patřily i horní části lesen, zabíhající také pod profil stávajícího spodního okraje korunní římsy.

V jižní polovině fasády (6. - 10. osa) byly nálezy zajímavější. U dvou pravých os v 1. patře, kde byla slepá okna, byl zjištěn způsob jejich původní prezentace: podklad byl z hladké, dnes pekované omítky s přídavkem dřevěných uhlíků, zabarvený ve hmotě do šedočerna. V něm byl patrný druhotně zaomítnutý otisk dřevěného tvaru obráceného „T“, tedy zřejmě pevného okenního rámu, v němž lze předpokládat osazení čtyř okenních křídel pro vytvoření dokonalé iluze okna. Jejich členění, vzhledem k osazení do líce, lze předpokládat klasicistní, s ohledem na rozměry

Obr. 2: Jižní nároží západního průčelí se spárou oddělující tvrz.

nejspíše 10 tabulkové (tento typ je dosud zachován při SZ nároží). Stavební spára oddělující kamenné zdivo dvouosé nárožní části na jihu byla zřetelná pod opadanými omítkami již před započatím oprav v době provádění stavebně historického průzkumu. Po dočištění se objevilo v dolní části patra vyzdění, ale nearmované nároží, jež bylo v horní části nerovnoměrně ubourané. V přízemí, překrytém plentami, byla zřetelná nepravidelná svislá prasklina o něco dále k severu, armované nároží se objevilo teprve po odstranění plenty. Zdivo v patře je vlevo od spáry cihelné, vpravo kamenné. Také JZ nároží je armováno v lici opravenými pískovcovými kvádry o výšce cca 25 - 45 cm, bez známky starších omítek či vápenného pačoku v souvislé ploše, zbytky bílení jsou jen místní. Nejvýše položený kvádr nároží je od spodního okraje římsy vzdálen 102 cm.

Dále byl v 1. patře, ve vzdálenosti 110 cm od JZ nároží, nalezen zazděný, 77 cm široký, zřejmě vstupní otvor, půlkruhově zaklenutý z cihel formátu 6 x 13 x ? cm. Špalety otvoru jsou hladce omítané a obílené, bez jizvy po ostění v lici fasády. Výšku otvoru se nepodařilo sondou zjistit,

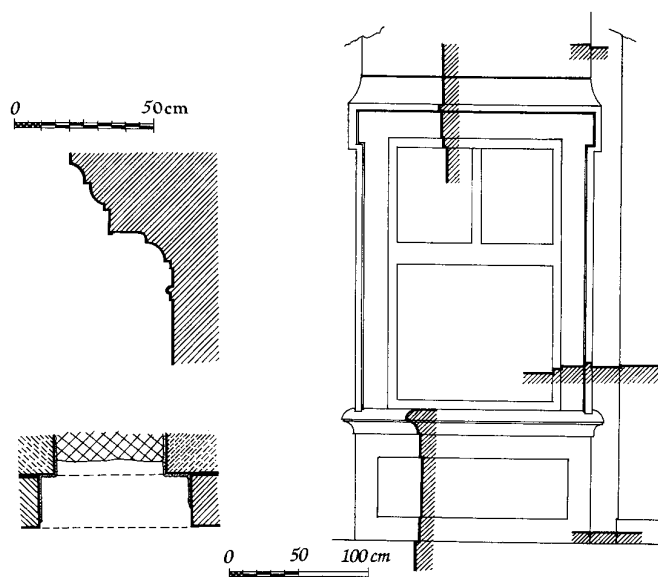
špaleta však byla čitelná ještě minimálně 87 cm od vrcholu záklenku. Hloubka otvoru byla minimálně 85 cm. Vzhledem k neexistenci ostění ve fasádě a malým rozměrům otvoru lze snad vyslovit hypotézu, že zde mohl být vstup na prevet, snad pouze dřevěný (neexistují otisky zdiva). Zde se nabízí souvislost s údaji A. Sedláčka,⁵⁾ že na počátku 19. století se v této části našly „... známky po arkýři, jakož i po bývalém rozdělení na několik nízkých světnic“. Umístění a podoba arkýře nejsou blíže popsány.

Ve vzdálenosti 490 cm od JZ nároží bylo zjištěno okénko široké 39 cm, s půlkruhovým záklenkem a prostým neprofilovaným pískovcovým ostěním šířky 7 - 8 cm a tloušťky minimálně 15 cm, osazeným ve špaletě v hloubce cca 18 cm. Ostění je přetaženo tenkou vrstvou hlazené vápenné omítky s bílým vápenným nátěrem, místy zažloutlým. Spára špalety je patrná ještě ve vzdálenosti 96 cm od vrcholu záklenku. Hloubku nebylo možno stanovit, protože cihelná zazdívka nebyla odstraněna a nechtěli jsme zasahovat hlouběji destruktivně do zdiva. Při pozdějším částečném odstranění plent v přízemí se potvrdil předpoklad, že tu v rozsahu původní tvrže nebyly jiné otvory než čtvercové okénko, prořazené bez ohledu na pravidel-

né členění fasády slepými okny. Toto okénko s novodobou cihelnou špaletou v rovině omítky plenty bylo pravděpodobně znovu zřízeno na místě okénka gotického. Je totiž umístěno v ose hrotité valené klenby jediného prostoru tvrže a má dovnitř se rozšiřující špaletu organicky zapojenou do zdiva.

Průzkum tedy potvrdil existenci nejméně jednopatrové věžové gotické tvrže (jak píše A. Sedláček⁶⁾) v JZ nároží dnešního zámku o rozměrech cca 7 x 10 m a odhalil dosti nezvyklé, archaicky působící okénko bez kamenného ostění, navíc s přečnělkově vyzdřeným záklenkem a vstup - snad na arkýř. Okénko i vstup jsou pravděpodobně současné se stavbou. Jejich podoba vzbuzuje pochybnost o datování tvrže do 15. století, archaičnost těchto detailů spíše vede k závěru, že tvrž stála již ve 14. století, což odpovídá i prvnímu známému přídomku, uváděnému k r. 1378.⁷⁾

Dalším poznatkem z opravy je zachování kamenného pravoúhlého ostění okna v 7. ose přízemí, které bylo utopeno hluboko pod cihelnou plentou a v jehož neprofilované špaletě s druhotnou drážkou pro vnější okno je zapu-

Obr. 3: Profilace korunní římsy, půdorys okénka tvrze a barokní okno.

těna kovaná, pravouhle rastrovaná mříž z čtverhranných profilů s trojicí navlečených kroužků. SHP zde předpokládá zeď renesanční dostavby tvrze.

Pro další zpřesnění představy o podobě gotické tvrze by bylo ideální provést průzkum ještě jižního průčelí zámku, jehož oprava je v budoucnu plánována.

Obr. 4: Okénko v 1. patře tvrze.

Obr. 5: Zazděný vstup v 1. patře tvrze s pohledem na armaturu nároží (kresby a foto autor).

POZNÁMKY:

- 1) Poche a kol.: Umělecké památky Čech 1, Praha 1977, s. 304.
- 2) Vlčková S.: Dolní Přím - zámek, stavebně historický průzkum, závěrečná práce postgraduálního studia na FA ČVUT 1990, nepublikovaný strojopis uložený v archivu PÚ v Pardubicích.
- 3) Ještě v r. 1991 byly obnoveny fasády čestného dvora, bohužel bez možnosti provedení průzkumu, v následujícím roce se opravovala severní fasáda, na které při zběžném ohledání nebyly patrné ve stejnorodém zdivu žádné výrazné přestavby ani stavební etapy.
- 4) Přes osobní jednání památkářů s dělníky provádějícími opravu byly tyto nadokeníky zcela zničeny, a jelikož fasáda je presentována v poslední dochované podobě, nebyly provedeny ani jako repliky.
- 5) Sedláček A.: Hrad, zámek a tvrze království Českého V., Praha 1887, s. 335.
- 6) Tamtéž.
- 7) Tamtéž.

ERKENNTNISSE AUS DER INSTANDSETZUNG DER WESTFASADE DES SCHLOSSES IN DOLNÍ PŘÍM

Die Instandsetzung der Fassaden begonnen im Jahre 1991 ermöglichten die Untersuchung, welche die Existenz am wenigsten einer einstöckigen gotischen Turmfestung in der Südwestecke des heutigen Schlosses der Ausmasse cca 7 x 10 m bestätigte. Weiter enthüllte sie ein ungewöhnliches, archaisches wirkendes Fensterchen ohne Steingewände und einen Eintritt - vielleicht zum Erker. Die Altertümlichkeit der Funde erweckt den Zweifel über die Datierung der Festung in das 15. Jahrhundert und führt eher zum Beschluss, dass die Festung schon im 14. Jahrhundert stand.

ABBILDUNGEN

- 1: Dolní Přím, Schloss: Südteil der Westfassade mit der Fundbezeichnung.
- 2: Südecke der Westfront mit der Fuge die Festung trennend.
- 3: Profil des Kronengesimses, Grundriss des Fensterchens der Festung und Barockfenster.
- 4: Fensterehen im 1. Stock der Festung (Zeichnung und Lichtbild der Autor).
- 5: Zugemauerter Eingang im 1. Stock der Festung mit dem Anblick der Eckenverfestigung.